

TARBIYA FANIDA GENERATIV SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

M.T.Rahmatova¹

Mas'ul muallif: Rahmatova Maftuna To'yevna, Buxoro davlat universiteti madaniyatshunoslik mutaxassisligi magistranti.

Accepted: 20 August 2026
Published: 20 August 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Rahmatova, M. T. TARBIYA FANIDA GENERATIV SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI / M. T. Rahmatova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 8, № 1. — B. 200–202.

1. Buxoro davlat universiteti madaniyatshunoslik mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarbiya fanida generativ sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quvchilarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Generativ sun'iy intellektning ta'lim jarayonidagi imkoniyatlari, uning shaxsning kommunikativ, madaniy va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rni ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, sun'iy intellekt asosidagi interaktiv ta'lim metodlari, individual ta'lim trayektoriyasini yaratish hamda turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish usullari tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: generativ sun'iy intellekt, tarbiya, madaniyatlararo muloqot, kompetensiya, pedagogik mexanizm, GenAI, raqamli ta'lim, kommunikativ kompetensiya.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИЙ ГЕНЕРАТИВНОГО ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА «ВОСПИТАНИЕ»

Аннотация. В данной статье проводится анализ педагогических механизмов развития компетентности межкультурной коммуникации у обучающихся посредством использования технологий генеративного искусственного интеллекта в преподавании предмета «Воспитание». Научно обосновываются возможности генеративного искусственного интеллекта в образовательном процессе, а также раскрывается его роль в формировании коммуникативной, культурной и социальной компетентности личности. Кроме того, характеризуются интерактивные методы обучения, основанные на технологиях искусственного интеллекта, подходы к построению индивидуальной образовательной траектории, а также способы развития навыков эффективного взаимодействия с представителями различных культур.

Ключевые слова: генеративный искусственный интеллект, воспитание, межкультурная коммуникация, компетентность, педагогический механизм, GenAI, цифровое образование, коммуникативная компетентность.

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE BASED ON GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE TEACHING OF THE "EDUCATION" SUBJECT

Abstract. This article examines the pedagogical mechanisms for developing students' intercultural communication competence through the use of generative artificial intelligence technologies in the teaching of the Tarbiya (Moral Education) subject. It scientifically substantiates the potential of generative artificial intelligence in the educational process and highlights its role in fostering learners' communicative, cultural, and social competencies. Furthermore, the article describes interactive teaching methods based on artificial intelligence, approaches to designing individualized learning trajectories, and strategies for developing effective communication skills for interaction with representatives of diverse cultures.

Keywords: generative artificial intelligence, moral education, intercultural communication, competence, pedagogical mechanism, GenAI, digital education, communicative competence.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilim berish, balki shaxsni turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qila oladigan, tolerant va ochiq fikrlaydigan inson sifatida tarbiyalash vazifasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish tarbiya fanining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Generativ sun'iy intellekt texnologiyalari (Generative Artificial Intelligence, GenAI) - bu mavjud ma'lumotlar asosida yangi matn, rasm, audio, video, dastur kodi va boshqa turdagi kontentni mustaqil yaratishga qodir sun'iy intellekt texnologiyalaridir. An'anaviy sun'iy intellekt asosan ma'lumotlarni tahlil qilish, tasniflash yoki bashorat qilish bilan

shug'ullansa, generativ sun'iy intellekt yangi mazmun yaratish imkoniyatiga ega. Sodda qilib aytganda, generativ sun'iy intellekt - bu inson bergan topshiriq (prompt) asosida matn yozadigan, rasm chizadigan, taqdimot tayyorlaydigan, musiqa yaratadigan yoki dastur kodini yozib beradigan aqlli dasturlardir.

So'nggi yillarda generativ sun'iy intellekt (Generative Artificial Intelligence – GenAI) texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim mazmuni, metodlari va vositalarini tubdan o'zgartirmoqda. Ushbu texnologiyalar matn, tasvir, audio va boshqa turdagi kontentlarni yaratish imkoniyati orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tanqidiy tahlil qilish, ijodkorlik hamda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni taqdim etmoqda.

Tarbiya fanida generativ sun'iy intellektidan foydalanish o'quvchilarga turli xalqlarning urf-odatlarini, qadriyatlarini, milliy an'analari va muloqot madaniyatini interaktiv shaklda o'rganish imkonini beradi. Sun'iy intellekt yordamida yaratiladigan dialoglar, virtual vaziyatlar (case), rolli o'yinlar va muammoli topshiriqlar o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda madaniyatlararo muloqot olib borish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi tarbiya fanida generativ sun'iy intellekt texnologiyalari asosida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash hamda ularni ta'lim amaliyotiga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ta'lim tizimining raqamli transformatsiyasi natijasida generativ sun'iy intellekt (Generative Artificial Intelligence – GenAI) texnologiyalarining pedagogik jarayonga integratsiyasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar soni sezilarli darajada ortib bormoqda. Ayniqsa, ChatGPT, Gemini, Claude, Copilot kabi generativ sun'iy intellekt vositalarining o'quv jarayonida qo'llanilishi ta'lim sifatini oshirish, shaxsga yo'naltirilgan o'qitishni tashkil etish hamda XXI asr kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bilan birga, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirishda ushbu texnologiyalarning didaktik imkoniyatlari ham xalqaro ilmiy hamjamiyat tomonidan faol o'rganilmoqda. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi nazariyasining ilmiy asoslari Michael Byram, Milton J. Bennett, Darla K. Deardorff va Geert Hofstede kabi olimlarning tadqiqotlarida keng yoritilgan. Byram madaniyatlararo kompetensiyani til, madaniyat va kommunikativ faoliyatning integratsiyasi sifatida izohlaydi hamda uni bilim, munosabat, talqin qilish, o'zaro ta'sir va tanqidiy madaniy ong kabi tarkibiy qismlardan iborat murakkab tizim sifatida tavsiflaydi. Bennett esa shaxsning etnosentrik qarashlardan etnorelativ qarashlarga o'tish jarayonini tavsiflovchi Intercultural Development Modelni ishlab chiqib, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasining bosqichma-bosqich rivojlanishini ilmiy asoslab bergan.

Deardorff tomonidan taklif etilgan Process Model of Intercultural Competence modeli xalqaro ta'lim tizimida eng ko'p qo'llaniladigan konseptual yondashuvlardan biri hisoblanadi. Mazkur modelga ko'ra, madaniyatlararo kompetensiya avvalo bag'rikenglik, hurmat va ochiqlik kabi qadriyatlarga asoslanadi, keyinchalik esa madaniy bilim, tahliliy fikrlash, empatiya va samarali kommunikativ xulq-atvor orqali rivojlanadi. Ushbu yondashuv bugungi kunda UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlarning ta'lim siyosatida ham keng qo'llanilmoqda.

Generativ sun'iy intellektning ta'limdagi imkoniyatlari bo'yicha UNESCO tomonidan e'lon qilingan metodik tavsiyalarda GenAI vositalaridan foydalanishda insonparvarlik, shaffoflik, akademik halollik va pedagogik maqsadga muvofiqlik tamoyillariga amal qilish zarurligi ta'kidlangan. Shuningdek, UNESCO sun'iy intellektning o'qituvchini almashtiruvchi emas, balki uning kasbiy faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida talqin qiladi. Shu nuqtai nazardan, generativ sun'iy intellekt o'quvchilarga individual ta'lim trayektoriyasini yaratish, muammoli vaziyatlarni modellashtirish va madaniyatlararo muloqot tajribalarini virtual muhitda tashkil etish imkonini beradi.

Shuningdek, Organisation for Economic Co-operation and Development tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda sun'iy intellekt asosidagi ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning tanqidiy fikrlashi, ijodkorligi, hamkorlikda ishlash ko'nikmalari va global kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida e'tirof etilgan. OECD ekspertlari global kompetensiyani turli madaniy va ijtimoiy kontekstlarni tushunish, o'zaro hurmat asosida samarali muloqot qilish hamda global muammolarni birgalikda hal etish qobiliyati sifatida tavsiflaydilar.

Generativ sun'iy intellektning pedagogik imkoniyatlari bo'yicha Ethan Mollick tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ChatGPT kabi yirik til modellari o'quvchilarning mustaqil ta'lim olishi, reflektiv fikrlashi va ijodiy faoliyatini qo'llab-quvvatlashi ilmiy jihatdan asoslangan. Muallif sun'iy intellektning "hamkor intellekt" sifatida baholab, undan samarali foydalanish pedagogik dizaynning to'g'ri tashkil etilishiga bog'liqligini ta'kidlaydi.

O'zbekistonda ham raqamli ta'limni rivojlantirish, sun'iy intellekt texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etish va kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Biroq mavjud tadqiqotlar asosan raqamli pedagogika, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki kompetensiyaviy ta'lim masalalariga bag'ishlangan bo'lib, aynan tarbiya fanida generativ sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari masalasi yetarli darajada o'rganilmagan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy tadqiqotlarda madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish va generativ sun'iy intellektning pedagogik imkoniyatlari alohida yo'nalishlar sifatida keng yoritilgan bo'lsa-da, ushbu ikki ilmiy yo'nalishning integratsiyasiga bag'ishlangan tadqiqotlar soni hali ham cheklangan. Ayniqsa, tarbiya fani mazmuni asosida generativ sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarda bag'rikenglik, empatiya, madaniy xilma-xillikni anglash va samarali madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirishning didaktik mexanizmlari bo'yicha kompleks ilmiy izlanishlar kam uchraydi.

Shu sababli mazkur maqola mavjud ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, generativ sun'iy intellekt texnologiyalarini tarbiya faniga pedagogik jihatdan integratsiya qilish orqali madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv nafaqat zamonaviy ta'limning raqamli transformatsiyasi talablariga javob beradi, balki o'quvchilarda global fuqarolik,

bag'rikenglik va madaniy xilma-xillikka hurmat kabi muhim kompetensiyalarni shakllantirishga ham ilmiy-pedagogik asos yaratadi.

Asosiy texnologiyalari

Katta til modellari (LLM) – matn yaratish, tarjima qilish, tahlil qilish.

Transformer arxitekturası – zamonaviy generativ AI tizimlarining asosiy modeli.

Generative Adversarial Networks (GAN) – realistik tasvir va videolar yaratish.

Variational Autoencoder (VAE) – yangi ma'lumot namunalarini generatsiya qilish.

Diffusion Models – yuqori sifatli tasvirlar yaratish texnologiyasi.

Generativ sun'iy intellekt ta'lim jarayonida quyidagi imkoniyatlarni yaratadi: shaxsiylashtirilgan o'quv materiallarini ishlab chiqish; dars ishlanmalari va metodik tavsiyalar tayyorlash; test va topshiriqlar yaratish; matnlarni tarjima qilish va tahrirlash; virtual o'qituvchi yoki maslahatchi sifatida ishlash; o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish; madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish uchun turli madaniy vaziyatlarni modellash.

Afzalliklari: ta'limni individuallashtiradi; vaqt va mehnatni tejaydi; jodkorlikni rag'batlantiradi; ko'p tilli ta'limni qo'llab-quvvatlaydi; interaktiv o'qitish imkonini beradi.

Kamchiliklari: noto'g'ri yoki uydirma ma'lumot (hallucination) yaratishi mumkin; makademik halollik muammolarini keltirib chiqarishi mumkin; shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq xavflar mavjud; texnologiyaga ortiqcha qaramlik yuzaga kelishi mumkin.

Generativ sun'iy intellekt texnologiyalari - bu katta hajmdagi ma'lumotlar asosida o'qitilgan, foydalanuvchi so'roviga muvofiq yangi matn, tasvir, audio, video va boshqa raqamli kontentni yaratishga qodir intellektual tizimlar bo'lib, ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan o'qitishni tashkil etish, o'quv materiallarini avtomatik ishlab chiqish, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish hamda pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi innovatsion ta'lim texnologiyasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.
- [2] Council of Europe. (2018). Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 1 – Context, Concepts and Model. Strasbourg: Council of Europe. ISBN 978-92-871-8573-0.
- [3] Council of Europe. (2018). Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 2 – Descriptors of Competences for Democratic Culture. Strasbourg: Council of Europe.
- [4] UNESCO. (2021). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris: UNESCO.
- [5] UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO.
- [6] Miao, F., & Cukurova, M. (2024). AI Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO. ISBN 978-92-3-100707-1. <https://doi.org/10.54675/ZJTE2084>.
- [7] Kasneci, E., Sessler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., Gasser, U., Groh, G., Günemann, S., Hüllermeier, E., Krusche, S., Kutyniok, G., Michaeli, T., Nerdel, C., Pfeiffer, F., Poquet, O., Sailer, M., Schmidt, A., Seidel, T., Stadler, M., & Kasneci, G. (2023). ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. Learning and Individual Differences, 103, 102274. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2023.102274>.
- [8] Tlili, A., Shehata, B., Adarkwah, M. A., Bozkurt, A., Hickey, D. T., Huang, R., & Agyemang, B. (2023). What if the devil is my guardian angel: ChatGPT as a case study of using chatbots in education. Smart Learning Environments, 10, 15. <https://doi.org/10.1186/s40561-023-00237-x>.
- [9] UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- [10] UNESCO. (2024). AI Competency Framework for Teachers. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- [11] Ibodovich R. T. THE EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF CHILDREN'S FOLK SONGS IN MUSIC CULTURE LESSONS. – 2021.
- [12] Ibodovich R. T. AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS THROUGH NATIONAL VALUES (ON THE EXAMPLE OF BUKHARA CHILDREN'S FOLKLORE).
- [13] Rajabov.T.I.Ўқувчи-ёшларга ўзбек миллий мусиқа фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL ISSN 2181-0842 VOLUME 2, ISSUE 11 NOVEMBER 2021 C.1094-1104.x
- [14] Ражабов Тухтасин. ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ Международная научно-практическая конференция Русский язык и литература в образовательном пространстве центрально-азиатского региона "Rus tili va adabiyoti Markaziy Osiyo mantaqasining ta'lim makonida" nomli xalqaro ilmiy-amaliy anjumani Сборник научных трудов Ilmiy ishlar to'plami Buxara – 2021. c.269-272.